Література

1.Васильєва О. В. Особливості дистанційної підготовки магістрантів спеціальностей «Фізична культура і спорт» у ЗВО Чернігівського регіону. *Інноваційна педагогіка*. 2021. (34), 139–148.

2.Громова О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців засобами дистанційного навчання. *Педагогічний дискурс*. 2021. (30), 112–117.

3.Поліщук А., Дуганець В., Дуганець В. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Професійно прикладні дидактики*. 2023. (1), 12–16.

4.Почтарьов С. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Економіка знань, інноваційна економіка*. 2022. 17(1), 19–22. DOI: 10.31470/2306546X2022521922

5.Ященко І. К., Коваль Н. С. Цифрові технології у підготовці фахівців з фізичної культури та спорту: педагогічний аспект. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2020. (2)50, 95–101.

6.Jenkins J. Enhancing Professional Communication Skills in Online Sport Education: Digital Tools and Methods. *International Journal of Sports Science & Coaching*. 2019. 14(5), 665–676. DOI: 10.1177/1747954119874082

References

1.Vasylieva, O. V. (2021). Osoblyvosti dystantsiinoi pidhotovky mahistrantiv spetsialnostei «Fizychna kultura i sport» u ZVO Chernihivskoho rehionu [Peculiarities of distance training of master's students in specialties «Physical Culture and Sports» in higher education institutions of the Chernihiv region]. *Innovatsiina pedahohika*, (34), 139–148.

2.Hromova, O. V. (2021). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv zasobamy dystantsiinoho navchannia [Formation of communicative competence of future specialists by means of distance learning]. *Pedahohichnyi dyskurs*, (30), 112–117.

3.Polishchuk, A., Duhanets, V., Duhanets, V. (2023). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Formation of communicative competence of higher education students in conditions of distance learning]. *Profesiiino-prykladni dydaktyky*, (1), 12–16.

4.Pochtariov, S. (2022). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Formation of communicative competence of higher education students in conditions of distance learning]. *Ekonomika znan, innovatsiina ekonomika*, 17(1), 19–22. DOI: 10.31470/2306546X2022521922

5.Yashchenko, I. K., Koval, N. S. (2020). Tsyfrovi tekhnolohii u pidhotovtsi fakhivtsiv z fizychnoi kultury ta sportu: pedahohichnyi aspekt [Digital technologies in training specialists in physical education and sports: pedagogical aspect]. *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, (2)50, 95–101.

6.Jenkins, J. (2019). Enhancing Professional Communication Skills in Online Sport Education: Digital Tools and Methods. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 14(5), 665–676. DOI: 10.1177/1747954119874082

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.10(197).41
УДК: 37.035.76: 37.013.42

Скирда Т. С.,
https://orcid.org/0000-0002-0281-824X
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов та перекладу ДНП
Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗЗСО НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді є важливим чинником національної безпеки, що потребує пошуку ефективних форм його реалізації в системі загальної середньої освіти. Особливе місце у цьому процесі посідають уроки фізичної культури, які поєднують освітній, оздоровчий і виховний потенціал. В системі загальної середньої освіти військово-патріотичного виховання реалізується через навчальні програми «Захист України» (програми рівень стандарту, профільний рівень, модельна навчальна програма, інтегрований курс для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти), «Фізична культура» а також через позаурочну та позанавчальну діяльність. Аналіз практик військово-патріотичного виховання дітей учнівської молоді актуалізує необхідність побудови цілісної, науково обґрунтованої моделі військово-патріотичного виховання, що передбачає формування чітких цілей, обрання методів і засобів впливу на особистість у процесі уроків фізичної культури.

У статті здійснено огляд навчальних програм та модулів в контексті військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у закладах загальної середньої освіти для середньої (варіативні модулі «Військово-спортивні ігри», «Хортинг») та старшої школи (варіативні модулі «Хортинг», «Військово-патріотичний хортинг», «Подолання перешкод», «Спортивне орієнтування» тощо).

Визначено, що у сучасних умовах військово-патріотичне виховання набуває нового змісту, виходячи за межі традиційної освітньої парадигми. Сучасні практики спрямовані на засвоєння військових знань, формування базових навичок захисника Вітчизни, глибоке усвідомлення громадянської відповідальності, поваги до державних символів, історичної пам'яті та ідентичності.

Ключові слова: *військово-патріотичне виховання, учнівська молодь, фізична культура, заклади загальної середньої освіти*

Skirda Tatiana. Implementation of military-patriotic education of children and student youth in general secondary education institutions during physical education lessons. *Military-patriotic education of children and student youth is an important factor of national security that requires the search for effective forms of implementation and rethinking within the educational system. A special role in this process belongs to physical education lessons, which combine educational, health-improving, and upbringing potential. In the system of general secondary education, military-patriotic education is implemented through the curricula «Defense of Ukraine» (standard level, profile level, model curriculum, integrated course for institutions providing complete general secondary education), «Physical Education», as well as through extracurricular and out-of-school activities. The analysis of practices of military-patriotic education of children and student youth highlights the need to develop a holistic, scientifically grounded model of military-patriotic education, which involves defining clear goals and selecting methods and means of influence on the individual in the process of physical education lessons.*

The article provides an overview of educational programs and modules in the context of military-patriotic education of children and student youth in general secondary education institutions, particularly for middle school (optional modules «Military-Sports Games», «Horting») and high school (optional modules «Horting», «Military-Patriotic Horting», «Overcoming Obstacles», «Sports Orienteering» etc.).

It is determined that under modern conditions, military-patriotic education acquires new content, going beyond the traditional educational paradigm. Current practices focus on acquiring military knowledge, developing basic skills of defending the Motherland, fostering civic responsibility, respect for state symbols, historical memory, and national identity.

Key words: *military-patriotic education, student youth, physical education, general secondary education institutions*

Постановка проблеми. Воєнний стан та безпекові виклики актуалізують проблему військово-патріотичного виховання зростаючого покоління як одного з ключових чинників національної безпеки. Військово-патріотичне виховання дедалі частіше розглядається як багатоаспектний феномен, що інтегрує моральні, громадянські, історико-культурні, правові, фізкультурно-оздоровчі складові та постає як комплексний процес формування особистості, здатної до відповідальної громадянської поведінки, національної самоідентифікації, готовності до захисту держави. Зростання уваги до цього напряму зумовлює необхідність переосмислення його місця у системі освіти та пошуку ефективних форм інтеграції у різні аспекти освітньо-виховного процесу. Особливе значення у цьому контексті належить урокам фізичної культури, які традиційно поєднують освітній, оздоровчий і виховний потенціал.

Аналіз літературних джерел. У більшості зарубіжних досліджень (Л. Андерсон, Г. Бієста, Н. Войстер, Д. Кемпбелл, С. Сабада, А. Сілабан, Дж. Фрайлон, В. Шульц та інші) військово-патріотичне виховання розглядається у площині громадянської освіти, яка спрямована на формування в дітей та учнівської молоді відповідних громадянських компетентностей, виховання цінностей громадянина-патріота, готовності до захисту національних інтересів і служіння суспільному благу [1; 2; 3].

В українському науковому дискурсі (І. Бех, Р. Малиношевський, К. Журба, С. Федоренко, О. Остапенко, М. Тимчик, Д. Бінецький, Н. Касіч, І. Кузора) акцентується увага на системному характері та багатоваріативності форм військово-патріотичного виховання. Дослідники наголошують, що ефективність цього процесу значною мірою зумовлюється його інтеграцією у сферу фізичної культури, яка постає як багатокомпонентний феномен, здатний одночасно забезпечувати оздоровчий, виховний і прикладний аспекти діяльності, забезпечуючи цілісний вплив на формування особистості здобувачів освіти. Саме фізична культура виступає дієвим середовищем для поєднання національних традицій із сучасними методиками, забезпечуючи фізичну, психологічну та моральну готовність учнів до служіння Батьківщині [4; 5; 9].

Метою статті є огляд навчальних програм у контексті реалізації військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у закладах загальної середньої освіти, розкриття потенціалу уроків фізичної культури у процесі військово-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В системі загальної середньої освіти військово-патріотичного виховання реалізується через навчальні програми «Захист України» (програми рівень стандарту, профільний рівень, модельна навчальна програма, інтегрований курс для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти), «Фізична культура» а також через позаурочну та позанавчальну діяльність. Зокрема, на уроках фізичної культури у 6-9 класах військово-патріотичне виховання певною мірою реалізується через варіативні модулі.

Варіативний модуль «Військово-спортивні ігри» (автори Г. Коломоєць, А. Ребрина, А. Ребрина) передбачає розвиток загальної фізичної підготовленості; опанування елементів спеціальної підготовки та військово-прикладної фізичної культури; вивчення теоретичних основ і ознайомлення з видами військово-спортивних ігор; участь у військово-спортивних іграх, естафетах і змаганнях спортивного спрямування. Метою впровадження варіативного модуля «Хортинг» (автор Е. Єрьоменко), «Хортинг. Фехтування (автори Р. Фалєєв, Г. Коломоєць, І. Кузора) у 6-9 класах ЗЗСО є забезпечення зміцнення здоров'я та гармонійного фізичного розвитку учнівської молоді, формування морально-етичних якостей особистості, патріотичне виховання [8].

У старшій школі варіативні модулі мають на меті більш поглиблене опанування учнями відповідними знаннями та навичками. Варіативний модуль «Військово-патріотичний хортинг» (автори І. Кузора, Г. Коломоєць) є складовою частиною навчальної програми з фізичної культури для учнів 10-11 класів ЗЗСО (рівень стандарту). Його головна мета полягає у формуванні стійкої мотивації до захисту власного життя та здоров'я, сприянні фізичному вдосконаленню через елементи військово-патріотичної підготовки. Модуль базується на принципах інтеграції

теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для майбутнього захисника України. Його зміст відповідає основним завданням фізичної культури та військово-патріотичного виховання, зосереджуючись на таких аспектах: формування національної самосвідомості та загальнокультурної компетентності; розвиток соціальних, дослідницьких і комунікативних навичок; удосконалення функціональних можливостей організму; усвідомлення значення рухової активності для здоров'я й добробуту людини; дотримання санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки під час занять, тренувань і спортивних заходів.

Елементи військово-патріотичного виховання реалізуються через варіативний модуль «Подолання перешкод» (автор С. Кормілець), який входить до складу навчальної програми з фізичної культури для учнів 10-11 класів і виконує важливу функцію у формуванні фізичної, психологічної та вольової підготовленості старшокласників. Заняття з подолання перешкод та тренування на смузі перешкод спрямовані на поступове й систематичне вдосконалення рухових якостей, опанування технік пересування в ускладнених умовах, а також на розвиток морально-вольових якостей, таких як витривалість, рішучість, самоконтроль та здатність діяти в стресових ситуаціях. Зміст модулю узгоджується з основними завданнями шкільної програми з фізичної культури та сприяє формуванню стійкого інтересу учнів до занять фізичною активністю, розвитку навичок здорового способу життя й готовності до дій у складних побутових або надзвичайних ситуаціях.

Сучасні суспільні виклики зумовлюють необхідність упровадження ефективних педагогічних технологій, спрямованих на формування всебічно розвиненої, ініціативної та відповідальної особистості, здатної до активного захисту своєї Батьківщини. У такому розумінні варіативний модуль «Спортивне орієнтування» (автор В. Березовський) набуває особливої значущості як засіб інтеграції фізичного, інтелектуального та морально-вольового виховання учнівської молоді. Особливістю даного модуля є поєднання фізичних і розумових навантажень в умовах природного середовища, що сприяє емоційному розвантаженню та психологічному комфорту здобувачів освіти. Різноманіття форм спортивного орієнтування, а також можливість їх ефективного використання як у сільській, так і в міській місцевості, створює широкі передумови для комплексного розвитку особистості. Зокрема, модуль сприяє розвитку фізичних якостей: швидкості, витривалості, спритності, сили, гнучкості, швидкісно-силових характеристик; психічних процесів: пам'яті, уваги, мислення; емоційно-вольової сфери: ініціативності, впевненості, рішучості, самовладання, наполегливості тощо. Основною метою впровадження модуля є сприяння формуванню фізичного, духовного та соціального здоров'я учнівської молоді; удосконалення базових фізичних якостей; засвоєння техніки рухової активності; підвищення загального рівня фізичної підготовленості та набуття практичних навичок з техніки й тактики орієнтування на місцевості. Таким чином, модуль «Спортивне орієнтування» виконує освітню і виховну функції, формуючи в учнів практичну готовність до дій у складних умовах, зміцнюючи їхню стійкість, адаптивність і національну свідомість.

Мета варіативного модуля «Хортинг» (автор Е. Єрьоменко) у 10-11 класах (рівень стандарту) реалізується через комплексне поєднання навчальних, оздоровчих і виховних завдань, спрямованих на всебічний фізичний і духовний розвиток учнів. Основними напрямами є формування базових знань про вплив фізичних вправ на здоров'я та розвиток навичок здорового способу життя; розвиток фізичних якостей, координації, правильної постави та вмінь самостійно займатися фізичними вправами; удосконалення функціональних можливостей організму й зміцнення основних систем життєдіяльності; виховання відповідального ставлення до власного здоров'я й безпеки оточуючих; формування стійкої мотивації до занять фізичною культурою; розвиток морально-вольових якостей, самооцінки, витримки та впевненості в собі [6].

Варіативний модуль «Хортинг» на профільному рівні має на меті ознайомлення учнівської молоді зі специфікою професійної діяльності тренера з хортингу та розвиток їхньої спортивної майстерності в цьому національному виді спорту України. Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична культура» спрямований на ознайомлення учнів із особливостями професійної діяльності фахівців різних галузей (педагогів, медиків, військовослужбовців, інженерів, економістів тощо) та розвиток професійно важливих якостей засобами фізичної культури, фітнесу й прикладних видів спорту [7].

Отже, у сучасних умовах військово-патріотичне виховання набуває нового змісту, виходячи за межі традиційної освітньої парадигми. Сучасні практики спрямовані на засвоєння військових знань, формування базових навичок захисника Вітчизни, глибоке усвідомлення громадянської відповідальності, поваги до державних символів, історичної пам'яті та ідентичності.

Висновок. Аналіз практик військово-патріотичного виховання учнівської молоді у процесі уроків фізичної культури дозволяє виокремити стратегічні напрями роботи, які відповідають вимогам сьогодення: побудова цілісної, науково обґрунтованої моделі військово-патріотичного виховання, що передбачає формування чітких цілей, обрання методів і засобів впливу на особистість у процесі уроків фізичної культури; активне використання сучасних педагогічних технологій і динамічних форм організації освітньо-виховного процесу, що забезпечують залучення учнів до патріотичних практик, створюють сприятливе середовище для виховання свідомих громадян і захисників Батьківщини.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на розроблення інноваційних методик, форм та методів військово-патріотичного виховання, адаптованих до різних вікових груп учнів; вивченні зарубіжного досвіду інтеграції військово-патріотичного виховання на уроках фізичної культури.

Література

1.Campbell D. E. What social scientists have learned about civic education: A review of the literature. Peabody Journal of Education. 2019. Vol. 94, № 1. P. 32-47. DOI: https://doi.org/10.1080/0161956X.2019.1553601.

2.Reichert F., Print M. Civic participation of high school students: The effect of civic learning in school. Educational Review. 2018. Vol. 70, № 3. P. 318-341.

3.Silaban A., et al. The role of civic education in shaping democratic values: A systematic literature review on implementation and current challenges. Systematic Literature Review and Meta-Analysis Journal. 2024. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14500397.

4.Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями. За ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023.

5.Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: навчально-методичний посібник. За ред. О. І. Остапенка, М. В. Тимчика, М. Д. Зубалія, К. О. Журби, Д. О. Бінецького, Н. П. Касіч, І. В. Кузори. Київ, 2022.

6.Міністерство освіти і науки України. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Фізична культура. 10-11 класи. Рівень стандарту». Київ, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-standart.pdf (дата звернення: 18.08.2025).

7.Міністерство освіти і науки України. Фізична культура. 10-11 класи. Профільний рівень. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-profil.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

8.Міністерство освіти і науки України. Фізична культура. 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-6-9.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

9.Остапенко О.І., Тимчик М.В., Масол В.В. Військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі фізкультурно-масової роботи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенка. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 3К(147) 2022. 306-310.https://doi.org/10.31392/NPUnc.series15.2022.3К(147).66.

References

1.Campbell D. E. What social scientists have learned about civic education: A review of the literature. Peabody Journal of Education. 2019. Vol. 94, № 1. P. 32-47. DOI: https://doi.org/10.1080/0161956X.2019.1553601.

2.Reichert F., Print M. Civic participation of high school students: The effect of civic learning in school. Educational Review. 2018. Vol. 70, № 3. P. 318-341.

3.Silaban A., et al. The role of civic education in shaping democratic values: A systematic literature review on implementation and current challenges. Systematic Literature Review and Meta-Analysis Journal. 2024. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14500397.

4.Viiskovo-patriotychne vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v systemi osvity Ukrainy: stratehichni napriamy. Za red. I. D. Bekha, R. V. Malynoshevskoho. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2023.

5.Viiskovo-patriotychne vykhovannia uchniv v umovakh ideino-svitohliadnoi konfrontatsii: navchalno-metodychnyi posibnyk. Za red. O. I. Ostapenka, M. V. Tymchyka, M. D. Zubaliia, K. O. Zhurby, D. O. Binetskoho, N. P. Kasich, I. V. Kuzory. Kyiv, 2022.

6.Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity «Fizychna kultura. 10-11 klasy. Riven standartu». Kyiv, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-standart.pdf (data zvernennia: 18.08.2025).

7.Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Fizychna kultura. 10-11 klasy. Profilnyi riven. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kyiv, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-profil.pdf (data zvernennia: 20.09.2025).

8.Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Fizychna kultura. 6-9 klasy. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kyiv, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-6-9.pdf (data zvernennia: 20.09.2025).

9.Ostapenko O.I., Tymchyk M.V., Masol V.V. (2022). Viiskovo-patriotychne vykhovannia starshoklasnykiv u protsesi fizkulturno-masovoi roboty. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriia №15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) :zb. Naukovykh prats / Za red. O.V. Tymoshenka. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. 3K (147) 2022, 306-310